ئۇلار سەككىز قىز ئىدى

يوللىغۇچى: تاران ئۇيغۇر ۋاقتى: يانۋار 26, 2023 ئورنى: تارىختىن تامچە

تەييارلىغۇچى: تاران ئۇيغۇر

ئىلاۋە: ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، شەرقىي تۈركىستاندا 1944-يىلى پارتىلىغان «نويابىر مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابى» مەزگىللىرە ئۇرۇشتا قاتناشقان قەھرمان خانىم-قىزلىرىمىز ھەققىدە سۆز بولغاندا، ئېسىڭىزگە ئىختىيارسىز ھالدا سەككىز نەپەر شېئېتت ھەمشىرەسىنىڭ تىنىشلىق ھەربىي كىيىملەر بىلەن چۈشكەن كوللېكتىپ سۈرىتى كەلسە كېرەك. ئۇلار ئىچىدە شېھىت رىزۋانگۈلنىڭ نۇزلۇق ۋە قەھرمان سىماسى خەلقىمىزگە قەلبىگە چوڭقۇر ئورناپ كەتكەن ئىدى. رىزۋانگۈل شېھىت بولغان 15-يانۋار كۈنىنى ئەسلىگىنىمىزدە شۇ سۈرەتتىكى باشقا يەتتە قەھرمان قىزنىڭ ئىنقىلابقا دەسلەپكىلەردىن بولۇپ ئاكتىپ قاتنىشىپ، كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «پىدائىي» مېدالىغا ئېرىشكەن مىللىي ئارمىيە شېئېتت ھەمشىرەلىردىن زىننەت ئەخمەت قىزى سابىروۋا خانىمنى ئۆز ئەسلىمەلىرى ئارقىلىق يادقا ئېلىپ ئۆتمەكچىمىز.

تۆۋەندىكىسى مەرھۇم رىزۋانگۈلگە ئاتاپ يېزىلغان، مۇزىكاسىنى مەرھۇم بەستكار قۇددۇس غوجامياروۋ ئىشلىگەن ناخشا بولۇپ، قۇددۇس غوجامياروۋنىڭ «دۇتار سادالىسى»نامىلق لېنتىسىغا كىرگۈزۈلگەن:

00:00 00:00

ئۇلار سەككىز قىز ئىدى

ئالمجان باۋۇدۇن

تازا ۋە چاققان كىيىنگەن، مەيدىسىگە سابۇق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ «پىدائىي» كۆمۈش مېدالىنى تاقىغان، تولدا گۈلدەستە تۇتقان يەتمىش ياشلار ئەتراپىدىكى ناتونۇش ئايال «رۇخسەتمۇ؟» دەپ كابىنىتكا كىرىپ كەلدى. سالام-ئىلىكتىن كېيىن، تېنچلىق-ئامانلىق سوراشتۇق.

-ئۇزۇنئاغا يېزىسىدىن بۇغۇنكى بايرام بىلەن سىلەرنى تەبرىكلەش ئۈچۈن كەتتىڭ(ئاتايىتن) كەلدىم، قارىسام، سىلەردە بايرامنىڭ ھېچقانداق نىشانىمۇ بايقالمايدۇ... مەيلى،-ناتونۇش ئايال گۈلدەستەنى ماڭا سۇنىدى،-بايرەمىڭىز مۇبارەك بولسۇن، ئۇكام!

-رەھمەت،-دەپ گۈلدەستەنى ئالدىم. ئالدىمدۇ ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. بۈگۈن قانداق بايرام؟

-بايرام دېگەن ئەسلى سىلەردىن- رېھانكسىيەدىن باشلىنىشى كېرەك دىمەبۇ، ئۇكام؟-ناتونۇش ئايال مېنىڭ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالغانلىقىمنى سەزگەچ شۇنداق دەپ سۆز باشلىدى،-ئۇنۇپۇپ قالمىغانسىلە، بۈگۈنكى كۈن بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن چوڭ بايرام كۈنىغۇ؟! ئەنە ئاشۇ ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقىمىزنىڭ قاندىلىپ،-دەپ تامەدىكى بايراقنىڭ رەسىمىنى كۆرسەتتى قىلدى،-شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان كۈنغۇ!...

توغرا، بۈگۈن 12-نويابىر. بۈنىڭدىن نەللىك تۆت يىل مۇقەددەم ئاشۇ ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقىمىز ئۇستىمىزدا ئاسمىنىدا لەپىلدەپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىق كۈنى! بىز نېمە بىلۈۋاتىمىز؟ ئۆزگە دۆلەتنىڭ، ئۆزگە مىللەتنىڭ بايراملىرىنى ئۇنۇتماپمىز، ئۆزىمىزنىڭكىنى ئۇنۇتۇشتا بىرنى زورلاۋاتقان ھېچكىم يوقتۇغا! شارائىتنا كۆرە بۈ ئۇلۇغ بايرامنى، ئۇلۇغ كۈننى تار دائىرىدە، ئۆزئارا بولسىمۇ نىشانلاشتا بولاتتۇق... ناتونۇش ئايالنىڭ ئالدىدا! بەك ئوسال بولدۇم.

-رەھمەت سىزگە، ھەدە،-دەپ ئۇ ئايالغا ھىسداشلىق بىلدۈرۈدۇم،-توغرا ئېيتىسىز، بۈگۈنكى كۈن بىز ئۈچۈن ئۇلۇغ كۈن، ئۇلۇغ بايرام، بۇ بايرامنى ئانا ۋەتىنىمىزدە ناھايىتى كەڭ دائىرىدە داغدۇغىلىق ھالدا ئىنشائالايدىغان كۈنلەرمۇ كېلىپ قالار...

شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسى شېئېتت ھەمشىرەلىردىن زىننەت ئەخمەت قىزى سابىروۋا خانىم

مېنىڭ بۇ سۆزۈمنى پىلدىرلاپ پېنىپ تۇرغان ئوتتا ماي چاچقاندەك بولدىمۇ، بىلمەيمەن، ناتونۇش «ئايال بىردىنلا ئىچكى دەرت-ئەلەم، ھەسرەت-پىغانلىرىنى تۆكۈپ تاشلىدى ۋە ھايلاجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى.

-ئاشۇ ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقىمىز ۋەتىنىمىز ئاسمىنىدا لەپىلدەپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تۇرۇلغانلىقنى ئېلان قىلىنغىچە خەلقىمىزنىڭ قانلىرى دەريا-دەريا بولۇپ ئاقتى ئەمەسمۇ؟! ۋەتەن دېگەن قانچە-قانچە قۇربانلارنى بەرداۋ، ئېسىت، ئېسىت، تۆكۈلگەن قانلار بىكارغا كەتتىغۇ؟!...-ناتونۇش ئايال ئۆزىنى توتالمايلى يىغلاپ كەتتى، مېنىڭمۇ يۈرەك-باغرىم ئېزىلىپ، كۆزلىرىم ياشقا تولدى...

خوش، ئاشۇنداق ھېسسىياتتىكى ياشانغان بۇ ئايال كىم؟ ئۇ يەرگەنتلىك سابىرىئاخۇنىڭ ئوغلى ئەخمەت ھاۋزىكەشنىڭ قىزى زىننەت ئانا ئىكەن، ئۇنىڭ بوۋىسى سابىرىئاخۇن ئۆز دەۋرىنىڭ ئاقسۆڭەك، ساۋاتلىق، ھال ئوقتىسى ئوتتۇرىاھال تەرەققىيەرۋەر كىشىلەردىن بولغان، بولشۇپكلار پارتىيەسى سابىرىئاخۇننى «كۆلاك» (**پاي دېھقان**) دەپ ئاھەقتىن ئېتىۋەتكەن، بار بىساتىنى مۇسادىرە قىلىۋەتكەن، ئۇنىڭدىن كېيىن «كۆلاكنىڭ بالىسى» ئەخمەت ئاكىغا ئۆز يۇرتىدا ھايات كەچۈرۈش قىينىلاشتى. ئەخمەت ئاكا بىلەن جانساخلىق ھەدىنىڭ ئائىلىسىدە ئۈچ قىزدىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن زىننەت بىر ياشقا تولا-تولماي، ئۇلار شەرقىي تۈركىستانغا ئۆتۈپ، ئىلى ۋىلايەتىنىڭ كېپەكچۈرى يېزىسىغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. ئەخمەت ئاكا ھاۋزىكەشلىك قىلىپ، ئېغىر تۇرمۇشتا ھايات كەچۈردى.

-مېنىڭ يۇرىكىمگە مەختەك ئورۇنلىشىپ كەتكەن بىر ۋاقە ھازىرغىچە كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ،-دېدى زىننەت ھەدە بالىلىق دەۋرلىرىدىنى ئىچكى بىر دەلەم بىلەن ئەسلەپ، يەتتە-سەككىز ياش ۋاقتىلىرىم ئىدى، چىلەكخانە ئۈچۈن تاختاي ئىشلەۋاتقان ئىدى. ئاكام ئۆيدە يوق، ئۆينى ساقلاپ ئولتۇرۇپ، ئىشلەۋاتقان ئاچام ئىدى. ئاچام ئۆيدىن چىقىپ، چىلەكخانە دائىمىي سېيسكە (**ھاشارغا**) ئىشلەپ ئىدى. ئاچام ئۆيگە كىرىپ، مۇشۇ ۋەقەلەرنى ئۆزىنىڭ ھېسابلىشىدىغان كۈنلەر كېلەر تېخى!-دەپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللى بېرىپ، ئىشلەۋاتقان ئاچامنى كۆرۈپ قالدىم. ئاچام ئۆيگە كىرىپ، ئىشىكنى ئېتىۋەتكەن ئىدى

كېيىن بىز سەككىز قىزنى پولكلارغا بۆلدى. مەن قىيۇمبەگ خوجانىڭ پولكىغا تەقسىم قىلىندىم. شەۋقىيە غاببىاسوۋا ئىككىمىز بىللە بولدۇق. بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئۇرۇش مەيدانىدا ياردار بولغان جەڭچىلەرگە دەررۇ تىببىي ياردەم كۆرسىتىش ۋە سانچىستا ئۇلارنى داۋالاش ئىدى. مەن غۇلجىدىن باشلاپ شىخۇغىچە بولغان ئۇرۇشلارغا قاتناشقانىمەن.

-زىننەت ھەدە، قورال تۇتۇپ ئۇرۇشقا بىۋاستە كىرگەن ۋاقتلىرىڭىز بولغانمۇ؟-دەپ سوردىدىم سۆھبەت ئارىسىدا.

-قىزىق ئىكەنسىز، ئۇكام،-دېدى ئۇ قىزىقىپ سۆزلەپ،-ئەلۋەتتە بولدى. مىللىي ئىنقىلاب ۋاقتىدا ھەممىلا ھەمشىرە قىزلارنىڭ بىر قولىدا دوختۇرنىڭ سومكىسى بولسا، بىر قولىدا قورال. ھەر بىر ئۇرۇشقا كىرگەن ۋاقتلىرىمىزدا، مېنىڭ كۆز ئالدىمدا بالىلىق ۋاقتىمدا دادامنى ناھەق ئۇرتوقىماق قىلغان، مېنى تېپىپ ھوشۇمدىن كەتكۈزىۋەتكەن خىتاي چېرىكلىرى كېلەتتىدە، ئوق تېگىپ ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ دەپمۇ ئويلىمايتتىم. ماختانغىنىم ياكى يالغان ئېيتقىنىم ئەمەس، ئۆز قولۇم بىلەن خېلى دۈشمەننى ئېتىپ ئۆلتۈرگەنمەن.

ھە، زىننەت ھەدە يامغۇردەك يېغىپ تۇرغان ئوقلار ئىچىدە، گۈمبۈرلەپ يېرىلىۋاتقان بومبىلار ئارىسىدا يۈرۈپ، نۇرغۇنلىغان شىددەتلىك جەڭ مەيدانلىرىدا بولغان، ئۇ غۇلجا ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا كۆرسەتكەن قەھرىمانلىقى ئۈچۈن دەسلەپكى قېتىم «پىدائىي» مېدالى بىلەن تەقدىرلەنگەن.

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى تارقاتقان «پىدائىي» مېدالى

-ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا بىز تەرەپتىنمۇ نۇرغۇن قۇربانلار بېرىلدى،-ئۇلۇغ كىچىك نەپەس ئېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى زىننەت ھەدە،-رىزۋانگۇل ئاشۇ ھەرەمباغ ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ جەستىنى شىتابقا ئېلىپ كەلدى. بىز يەتتە قىز مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ قەھرىمانى رىزۋانگۇلنىڭ جەستى ئالدىدا تىك تۇرۇپ، ئاخىرقى تامچە قېنىمىز قالغىچە دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىشتا، رىزۋانگۇلنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئوخشىغان مىڭلىغان ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ قىساسىنى، ئىنتىقامىنى ئېلىشقا قەسەمىيات قىلغان ئىدۇق...-زىننەت ھەدەنىڭ كۆڭلى قايتىدىن بۇزۇلدى.

ئۇرۇش توختاپ، ئون بىر بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن، زىننەت ئەخمەت قىزى مائارىپ ساھەسىدە ئىشلىدى. ھەرەمباغ مەكتىپىدە باشلانغۇچ سىنىپلارغا دەرس بەردى. كېيىن ئۇ ئۇرۇمچىگە بېرىپ، «باشلانغۇچ گۈرۈپپا نەزەرىيە ئۆگىنىش»كۈرسىدا ئوقۇپ كەلدى. ئاندىن يەر ئىسلاھاتىغا قاتنىشىپ، خىزمەت ئاتقۇردى. 1956-يىلى ۋەتەننى تەرك ئېتىپ، ئاتا-ئانىسى بىلەن بۇ ئەلگە كۆچۈپ چىقتى. ئاردىن ئون يىل ئۆتۈپ، ئەخمەت ئاكا ئالەمدىن ئۆتتى. ئاتىسىنىڭ مەزگىلسىز ئۆلۈمى ياش ۋاقتىدا چېرىكلەردىن يېگەن تاياقنىڭ زەربىسىدىن بولدى.

-مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلابىغا دەسلەپكىلەردىن بولۇپ قاتناشقان سەككىز قىزدىن ھازىر (بىزدىن باشقىمۇ نۇرغۇن قىزلار قاتناشقان) ئۆزبېكستاندا ياشاۋاتقان ئايشەم غەنى ئىككىمىزلا قاپتىمىز،- دەپ ئېغىر خۇرسىندى زىننەت ھەدە،- مېنىڭمۇ يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى، قېرىۋاتىمەن. مۇشۇنىڭدىن ئەللىك تۆت يىل ئىلگىرى لەپىلدىگەن شۇ ئاي-يۈلتۈزلۇق كۆك بايرىقىمىزنىڭ ۋەتىنىم ئاسمىنىدا قايتىدىن لەپىلدىگىنىنى كۆرۈپلا ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى.

بىزنىڭ خەلقىمىز نېمانچە شورىپىشانە خەلقتۇر، ھە؟ ئۇيغۇرلار مۇشۇ 20-ئەسىردە بىر نەچچە قېتىم قوراللىق كۈرەشلەرنى، ئىنقىلابلارنى قىلىپمۇ باسقۇنچى خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ زۇلۇمىدىن بىرە-تولا قۇتۇلۇپ، ئۆز يېرىگە، ئۆز زىمىنىغا ئىگە بولالمىاي كېلىۋاتىدۇ؟ تۆكۈلگەن ۋە ھېلىمۇ تۆكۈلىۋاتقان قانلار بىكار كېتىۋاتىدىغۇ؟! بەزى كۈنلىرى يېتىم كېچىلەردە ئويغىنىپ كېتىمەندە، تاڭ ئاپپاق ئاتقىچە كىرپىك قاقماي ئويلاپ چىقىمەن. نېمىنى ئويلايدۇ دەيسىز، ئويلايدىغىنىم شۇ ۋەتەن! بۇگۈنكى كۈندە ۋەتىنىمدە بولىۋاتقان ئىشلارنى ئويلىسام، يۈرەك-باغرىم ئېزىلىپ كېتىدۇ، ئۇكام. «ئېھ، خۇدا،-دەپ ياتاتقان ئىگەمگە نالە قىلىمەن،- مېنىڭ خەلقىمنى نېمىگە بۇنچە بەختسىز ياراتقانسەن؟ بۇگۈنكى كۈندە ۋەتىنىمىزدە ماڭا ئوخشاش مىڭلىغان ئانىلارنىڭ بىر كۆزى ياش، بىر كۆزى يىرىڭغا تولغان. ئۇلارنىڭ مىڭلىغان، ئونمىڭلىغان بىگۇناھ پەرزەنتلىرى تۇرمىلەردە ئازاپ چەكمەكتە، ئۆلتۈرۈلمەكتە. ياش ئاتا-ئانىلار بىر-ئىككىدىن ئارتۇق پەرزەنت كۆرۈشتىن مەھرۇم قىلىنماقتا. ياش جۇۋانلار ئاقتا قىلىنماقتا. قورساقتىكى تۇرەلمىلەر ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈلمەكتە. شەرقىي تۈركىستان زىمىنىدا يۈرگۈزىلىۋاتقان ئاتوم سىناقلىرىدىن خەلقىم بىداۋا كېسەللەرگە گىرىپتار بولماقتا. ئانىلار چىرايلىق بوۋاقلارنى ئەمەس، مەخلۇقلارنى تۇغماقتا. ئۆز يېرىگە ئۆزى ئىگە بولالمىغان، خورلانغان، دەپسەندە قىلىنىۋاتقان، ھوقۇقسىز قالغان، بىر پارچە ناننىڭ زارى بولۇپ نامرات ياشاۋاتقان خەلقىمنىڭ ئاھۇ زارى نېمىشقا ساڭا يەتمەيدۇ؟!...

زىننەت ھەدەمنىڭ ئىچىگە ئولتۇرۇشقان كۆزلىرىدىن يىپى ئۈزۈلگەن مۇنچاقتەك تۆكۈلگەن ئاچچىق ئەلەملىك ياشلىرى قورۇق باسقان يۈزلىرى ئارقىلىق ئېقىپ چۈشتى...

-مەن ئېيتمىساممۇ سىلەر ياخشى بىلىسىلەر، ئۇكام،-دەپ زىننەت ھەدەم بىر نەچچە دەقىقە جىم-جىتلىقتىن كېيىن «ئۇھ» دەپ نەپەس ئالدىدە، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى،- بىزنىڭ ئەجداتلىرىمىزنىڭ يۈزلىگەن، مىڭلىغان يىللار ئىلگىرى قۇدرەتلىك دۆلەتلەرنى قۇرغان، شەھەر سورىغان جەڭگىۋار خەلق ئىدى. مېنىڭ ئەپسۇسلىنىدىغان بىر يېرىم- ئاشۇ ئەجدادىمىزنىڭ بويىدىكى، قېنىدىكى جەڭگىۋارلىق كېيىنكى ئەۋلادلاردا، بولىمۇ ئۆزىنى «مەن ئۇيغۇر» دەپ قۇرۇق سۆز بىلەن مەيدىسىگە ئۇرۇپ يۈرگەن ئايرىم ئادەملەردە يوق دېسەممۇ بولىدۇ. ئۇنداق ئادەملەر قورسىقىنىڭ تويغىنىغا، بايلىقىغا، چوڭ-كىچىك ئەمەل-ئاتىقىغىلا رارى بولۇپ، ۋەتەننىڭ، خەلقنىڭ تەقدىرىنى ئۇنتۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئاشۇنداق ئادەملەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ «ھۇببۇل ۋەتەن، مىنەل ئىمان» (ۋەتەننى سۆيۈش-ئىماننىڭ جۇملىسىدىن) دېگەن سۆزىنى ئۇنۇتمىسىكەن دېمەكچىمەن...

يېشى يەتمىشلەرگە تاقاپ قالغان بۇ ئاننىڭ ئېيتىۋاتقان شۇ خىل سۆزلىرىگە قاراپ ھەيران قالدىم. يۈرىكى ۋەتەن ئىشقىدا يېنىۋاتقان ئاشۇنداق ئانىلىرىمىزنىڭ ئىرادىسى، غەيرەت شىجائىتى، دۈشمەنگە بولغان غەزەب-نەپرىتى، ۋەتىنىگە، خەلقىگە بولغان ساداقىتى ھەربىر ئۇيغۇر ئۈچۈن ئۈلگە-ئىبرەت بولغۇسىدۇر، ئەلۋەتتە.

مەنبە: قازاقستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ «يېڭى ھايات» گېزىتى، 1998-يىل 5-دېكابىرلىق سانى

ئەسكەرتىش: ئۇيغۇر ئاكادېمىيىسى تور بېتىدىكى ئەسەرلەر ئاپتورنىڭ ئۆزىنىڭ كۆز-قارىشىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. تور بېتىمىزدىكى ئەسەرلەرنى مەنبەسىنى ئەسكەرتىش شەرتى بىلەن كۆچۈرۈپ كەڭ تارقىتىشقا بولىدۇ.

© ئاكادېمىيە ئورگان تورى